

Evcil Hayvanlarda Holistik Tedavi Yöntemleri

Hanifi AYDIN^{1*}

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Afyonkarahisar, Türkiye

***Sorumlu Yazar:**

haydin.vet@gmail.com

Yayın Bilgisi:

Geliş Tarihi: 25.09.2024

Kabul Tarihi: 08.10.2024

Anahtar kelimeler: Holistik, fitoterapi, akupunktur, homeopati, veteriner

Keywords: Holistic, phytotherapy, acupuncture, homeopathy, veterinary

Özet

Holistik (bütünsel) veterinerlik, optimum sağlığa ulaşma ve hastalığın temel nedenlerini ortadan kaldırma yaklaşımında tüm hastayı (beden, zihin ve ruh) dikkate alan bir şifa biçimidir. Bütünsel yaklaşım nazik, minimal invazivdir ve hastanın duygularını ve refahını içerir. Bütünsel düşünce sevgi, empati ve saygıya odaklanır. Klasik tıpta semptomatik tedavi yaygın olmasına karşın alternatif tıp canlıyı bir bütün olarak değerlendirir. Semptomların tedavisi yerine aksaklık olan sistemi bulmayı ve sistemi aktive ederek tedavi etmeyi amaçlar. Kapsamlı bir muayene ve uygun testlerden sonra, holistik bir veteriner hekim her hasta için geleneksel ve alternatif veya tamamlayıcı terapilerin en iyi kombinasyonunu seçecektir. Bu derlemede holistik veterinerler tarafından yaygın olarak kullanılan birçok terapi hakkında bilgi verilmiştir.

Holistic Treatment Methods in Domestic Animals

Abstract

Holistic veterinary medicine is a form of healing that considers the whole patient (body, mind and spirit) in an approach to achieving optimum health and eliminating the root causes of disease. The holistic approach is gentle, minimally invasive and includes the patient's emotions and well-being. Holistic thinking focuses on love, empathy and respect. While symptomatic treatment is common in conventional medicine, alternative medicine looks at the living being as a whole. Instead of treating symptoms, it aims to find the system that is malfunctioning and to activate and treat the system. After a thorough examination and appropriate testing, a holistic veterinarian will select the best combination of conventional and alternative or complementary therapies for each patient. This review provides information on many therapies commonly used by holistic veterinarians.

Giriş

Geçtiğimiz yüzyılda meydana gelen bilimsel teknolojik ilerlemelerin ortaya çıkardığı gelişmeler ile sosyal ve politik değişimler bitkilerin hastalıklarının tedavisinde kullanımının azalmasına yol açtığı ve buna ilave olarak ilaç sektöründe yoğun olarak sentetik ilaçların üretilmesinin de bunda etkili olduğu ifade edilmiştir. İleri gelen ülkeler tedavide geleneksel yöntemler ve bitki kaynaklarına ağırlık vermişlerdir. Bunun sonucunda bitkilerden elde edilen ilaçlar daha fazla tercih edilir hale gelmiştir. Doğal ilaçlar gelişmiş ülkelerde yüksek oranında (% 60) tercih edilirken bu oran gelişmekte olan ülkelerde ise oldukça düşük düzeyde (% 4) kalmış olduğu görülmüştür (Bayram ve ark., 2010). Dünya nüfusunun büyük bölümünü oluşturan %80'i sağlığına kavuşmak ve korumak amacıyla alternatif tıbbi ve tıbbi bitkileri tercih etmektedir (Toksoy ve ark., 2010). Türkiye bitki florasında bulunan çok sayıda bitkilerden elde edilen ürünler gelişmiş ülkelerde; bitkisel ilaç, bitki kimyasalları, gıda katkı maddeleri, kozmetik ve parfümeri üretim süreçlerinin girdisini oluşturmaktadır. Bu bitkisel kaynaklardan bazıları; anason, rezene, kişniş, adaçayı, kimyon, mahlep, sarımsak, haşhaş tohumu ve ıhlamurdur. Bu bitkisel ürünlerdeki çeşitlilik dikkate alındığında var olan türler içinde 8.988 adet bitki türünün doğal, 2.991 adet bitki türünün ise endemik tür olduğu ifade edilmektedir (Bayram ve ark., 2010).

Tüm dünyada özellikle hayvancılığı ileri olan ülkelerde hayvan sağlığını korumak amacıyla çeşitli kimyasallar kullanılmaktadır. Ortaya çıkan bir takım olumsuz sonuçlar nedeniyle bu kimyasalların yerine alternatif çözüm seçenekleri ele alınmaya başlamıştır (Bayram ve ark., 2010). Örneğin organik hayvancılıkta öncelikle antibiyotikler olmak üzere her türlü kimyasal katkı maddesi yasaklanmıştır. Bu nedenle araştırmacılar doğal ve güvenli maddelere

yönelmek zorunda kalmıştır. Resmi Gazete'de 10/6/2005 tarihinde 25841 sayısıyla yayımlanan organik tarımın esasları ve uygulanmasına ilişkin yönetmeliğin 17. maddesi (c) alt başlığı 1. fıkrasına göre "Tedaviye alınan hayvan türü üzerinde tedavi edici etkisinin bulunması ve tedavi koşullarına uygun olması kaydıyla kimyasal sentezlenmiş veteriner tıbbi ürünler yerine, bitki alıntıları ve bitki özleri gibi bitkisel ilaçlar, probiyotikler, organik asitler, bitki, hayvan veya mineral kaynaklı maddeler, eser maddeler ve ürünleri ve homeopat tedavi yöntemleri kullanılır." ifadesi yer almıştır.

1. Organik Hayvan Yetiştiriciliğinde Kullanılan Alternatif Tedavi Seçenekleri

Hayvanlarda alternatif tedavinin genel olarak kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak "Veteriner eğitimi müfredatında onaylanmış ve uygulanan geleneksel yöntemler haricinde olan tedavi yöntemi" şeklinde bir tanımın kabul edildiği bildirilmektedir (Taçbaş ve Baydan, 2018, Aslan, 2023).

1.1. Akupunktur

Veteriner akupunkturunun klinik uygulaması büyük ölçüde insan akupunkturunu uygulamasından ödünç alınmıştır. Buna rağmen, hayvanların akupunktura verdiği tedavi tepkisi ve yanıtları, hasta insanlarınkine çok benzemektedir. Tedaviler genellikle on ila yirmi dakika sürer ve ilk dört ila altı hafta boyunca haftada bir veya haftada iki kez gerçekleştirilmektedir, bu süre zarfında terapiye yanıtın oluşması beklenmesi gerekmektedir. Tedaviyi kolaylaştırmak için nadiren sedasyona ihtiyaç duyulabilir. Hayvan sahibi tarafından en sık dile getirilen yorum, hayvanın "kendini çok daha iyi hissetmiş" olmasıdır. Akupunktur köpeklerde ve atlarda sancının giderilmesinde etkin olarak kullanılmaktadır (Scott, 2001). İneklerde gizli östrus, ovaryum kistleri, uterus

prolapsusu, yavru zarflarının atılamaması, kısıraklarda östrüsün uyarılması, ovulasyonun uyarılması, ovaryum ile uterusu kan akışı artışının oluşturulması gibi reproduktif durumlarda kullanılmaktadır (Loken,2001, Özyurtlu ve Küçükarslan, 2019).

1.2. *Kayropratik tedavi*

Geleneksel tıp felsefesi genellikle daha patoloji odaklıdır ve holistik tedavilerin felsefeleri bundan farklılaşsa da veteriner hekimlere hayvan sağlığı bakımı için daha geniş çözümler sunmaktadır. Nöromüskuloskeletal işlev bozukluklarının tedavisinde kayropratik tedavi için durum böyledir. Omurga manipülasyonu yüzyıllardır birçok kültürde uygulanmaktadır. Omurga manipülasyonunun M.Ö. 2700 gibi erken bir tarihte Çin'de kullanıldığına dair bilgiler mevcuttur. Modern kayropratik tekniği 19. yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilmiştir. Günümüzde veteriner kayropratik tedavi öncelikli olarak kediler, köpekler ve atlar üzerinde uygulanmaktadır; ancak omurgası olan herhangi bir tür bundan faydalanabilir (Taylor ve Romano.,1999, Loken, 2001).

1.3. *Refleksoloji*

Köpek ve kedilerde vücudun farklı bölgelerinde diğer kısımların yansımaları bulabileceğimize dair olan karşılık ilkesinin uygulanmasıdır. Refleksoloji (masaj terapisi) insan ve hayvan fizyoterapisi ve rehabilitasyonunda giderek daha yaygın şekilde tanınır hale gelmektedir. Son çalışmalar, masaj terapisinin dopamin ve serotonin seviyelerini değiştirdiğini, noradrenalin seviyelerini düşürdüğünü ve bağışıklık sistemini düzenlediğini göstermektedir. Küçük hayvanlarda masaj terapisinin endikasyonları arasında; ağrı yönetimi, ortopedik rehabilitasyon, köpek spor hekimliği, yoğun bakım ve spesifik olmayan ödem yönetimi yer aldığı ifade edilmiştir (Formenton ve ark., 2017).

1.4. *Hirudoterapi*

Hirudoterapi (sülük tedavisi), medeniyetlerin başlangıcından beri kullanılan alternatif tıbbi uygulamadır. Bu tedavinin sırrı, antiinflamatuvar, antikoagulan, antitümör, vazodilatör ve antibakteriyel aktivite gibi spesifik biyolojik işlevlere sahip 100'den fazla biyoaktif bileşiğin belirlendiği tıbbi sülüklerin tükürüğündedir. Polisitemi, osteoartrit, venöz konjesyon, dermatolojik bozukluklar, hematoma, ödemler, mastitis ve kulak egzaması gibi insanlarda ve hayvanlarda ortaya çıkan çeşitli tıbbi rahatsızlıklar hirudoterapi ile tedavi edilebilmektedir (Haq ve ark., 2021).

1.5. *Homeopati ve homeopatik tedavi*

Homeopati benzeri benzeriyle tedavi etme teorisini savunan alternatif tıp yöntemlerinden birisidir (T.C. Resmî gazete, 2010). Özellikle kronik olgularda deneyim gerektiren alternatif ve bütüncü sağaltım yöntemidir. Bu yöntemi savunanlar tedavinin tamamıyla bireye özel olduğunu savunmaktadır. Homeopatide su hafıza yeteneği bulunan bir madde olarak savunulmaktadır. Buna göre aktif homeopatik maddenin tedavi edici etkisinin seyreltici sıvının içine geçmesinin ve sıvının da bu gücü hafızasında tutmasının suyun şifresi olarak ifade edildiği bildirilmiştir (Loken, 2001, Kaya, 2007).

Arnica montana, calendula officinalis, atropa belladonna, pulsatilla vulgaris, matricaria chamomilla, echinacea angustifolia Veteriner hekimlikte kullanılan homeopatik maddeler bitkilerden bir kaçıdır. Benzer şekilde; yılan, bal arıları, köpeklerin sütü, purulent akıntı, kan, kıkırdak doku, göbek kordonu, embriyo, hastalıklı doku gibi hayvansal maddeler ve altın, arsenik, çinko, fosfor, kalsiyum, sülfürik asit, askorbik asit, sodyum tuzları, kalsiyum tuzları, magnezyum tuzları, potasyum tuzları ve (koenzim A gibi enzimler mineral maddeler Veteriner hekimlikte kullanılan

homeopatik maddeler olarak bilinmektedir. Ayrıca kuduz köpeğin tükürük salgısı, aşular, uyuz etkenleri, tüberküloz lezyonları, tümöral oluşumlardan köken alan ürünler de homeopatide kullanılmaktadır (Mellor, 1989, Kaya, 2007).

Veteriner hekimlikte alerjik durumlar, uterus, idrar yolları enfeksiyonları, mastitis olgularında, infertilite, yavru zarlarının atılamaması, arthrits, ağrılı kas yangıları, düz kas kontraksiyonları, ikterus, karaciğer problemleri, ısı artışı ve kalp yetmezliği gibi çok sayıda olguda tedaviye yardımcı olarak kullanılmaktadır (Kızıl ve Atam, 2016). Homeopatik Pulsatilla miniplex'in ineklerde postpartum fertilitateye etkisi araştırıldığı bir çalışmada bitkinin postpartum uterus involusyon sürecini kısalttığı ve fertilitate oranını artırdığı görülmüştür. Tarantula cubensis ten elde edilen homeopatik bir kimyasal olan Theranekron'un meme tümörlerinde kısmi etkisinin olduğu gözlemlenmiş, bunun yanında uterus involusyonu hızlandırdığı, vaginal akıntı şiddetini azalttığı, yavru zarlarının atılmasını sağladığı araştırmacılar tarafından bildirilmiştir (Özyurtlu ve Küçükaslan, 2019). Araştırmacılar Arsenicum album, sülfür, lachesis, lyeopodium, ledum palustre gibi homeopatik ilaçların alerjik reaksiyonlarda olumlu sonuçlar verdiğini, meme içi kullanılan aloe vera bitkisinin mastitiste karşı olumlu sonuçlar oluşturduğunu, meme bezinde yangısal değişikliklerde (sertlik, ağrı ve ödem) kullanılan Bryonia alba ve Phytolacca decondra ekstraktının etkili olduğunu bildirmişlerdir (Mellor 1989, Loken, 2001).

1.5.1. Homeopatik tedavinin avantajları

Homeopatik ilaçların yan etkileri yoktur, küçük dozlarda ve uygulaması kolaydır. Homeopatik ilaçların antibiyotikler, analjezikler, trankilizanlar veya vitaminler ile birlikte kullanılması

geçimsizlik yaratmamaktadır (Aslan, 2023).

1.6. Apiterapi

Arı zehri ve arı ürünleri üzerinde yapılan veterinerlik araştırmaları bu ürünlerin veterinerlik tıbbında çok amaçlı kullanılabileceğini göstermiştir. Bir arı ürünü olan ropolisin mastit, yara iyileşmesi, ishal, gastrointestinal hastalıklar, genital enfeksiyonlar, otit ve dermatitte etkili olduğunu çalışmalar göstermiştir. Veterinerlik uygulamalarında apiterapinin kullanımının ileride daha da artacağı araştırmacılar tarafından bildirilmiştir (Özyurtlu ve Küçükaslan, 2019).

1.7. Fitoterapi

Fitoterapi, bitkilerden elde edilen preparatların insan ve hayvan hastalıklarında hastalığı önlemek veya etkilerini azaltmak amacıyla uygulanmasıdır. Bitkilerden elde edilen esansiyel yağların antibakteriyel özelliklere sahip bazı ana bileşenleri; geranil asetat, öjenil asetat, mentol, karvakrol, timol, geraniol, öjenol, p-cymene, limonen, terpinene ve carvone olarak bilinmektedir (Bayram ve ark., 2010).

Veteriner hekimlikte esansiyel yağlar bakterisidal, virusidal, antifungal, antiparasitik, antienflamatuvar, sitotoksik, immün sistem destekleyici ve böcek öldürücü olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Loken, 2001, Keleş ve Uz, 2023).

Bitkisel preparatların çoğunluğu (ulak otu, ekinezya, ökse otu, bohça otu kökleri) immün sistemi uyarmak amacıyla evcil hayvanlarda (koyun ve domuz, sığır ve atlarda) uygulanmaktadır (Güler, 2005, Russo ve ark., 2009).

1.7. 1 Antimikrobiyal Etkili Fitoterapik Bitkiler:

Keleş ve Uz. (2023), veteriner hekimlikte kullanılan bazı bitkilerin özelliklerini aşağıda belirtmiştir:

Kekik (*Thymus vulgaris*): Aktif madde olarak timol ve karvakol içermektedir. Kekikten elde edilen yağın %0,9-1 konsantrasyonunu barındıran çözeltiler hayvanlarda yara antiseptisinin sağlanmasında kullanılmaktadır. Kekik ve fesleğen bitkisinden elde edilen solüsyonun ineklerde meme içi kullanımda mastitis etkeni olan *Staphylococcus aureus* ve *Escherichia coli* bakterilerince oluşturulan enfeksiyonlarının tedavisinde etkili olduğu bildirilmiştir (Aydın, 2020).

Kişniş (*Coriandrum sativum*): Kişnişin genelde yaprak ve tohumu kullanılmaktadır. Bitki linalol isimli kimyasal maddeyi içermektedir. Özellikle süt ineklerinde iştah ve sindirimi olumlu etkilerken, diabetik, antifungal antioksidan hypolipidemik, antimikrobial, hypokolesterolemik ve antikonvulsant etkileri bildirilmiştir.

Nane (*Mentha piperita*): Bitkinin yaprak kısmı etkilidir. Mentol adlı aktif maddeyi içermektedir. İştah artırıcı, sindirim uyarıcı ve antiseptik ve antifungal etkilidir.

Anason (*Pimpinella anisum*): Tohumu kullanılan bir bitkidir. Anothole adlı aktif maddeyi içermektedir. Sindirimi uyarıcı ve antiparazitik, antibakteriyel ve antifungal etkisi bildirilmektedir.

Kimyon (*Cuminum cyminum*): Genel olarak tohumu kullanılan bitkilerdendir. Sindirimi uyarıcı, bronko diladatör, antiülserojenik ve antibakteriyel etkileri bildirilmiştir.

Biberiye (*Rosmarinus officinalis L.*): Daha çok yaprağı kullanılmaktadır. Cineol adlı aktif maddeyi içermektedir. Sindirim uyarıcı, antiseptik, antimikrobiyel ve antioksidan etkileri ortaya konulmuştur (Güler ve Dalkılıç, 2005).

Aslan pençesi (*Alchemilla xanthochlora*): Aktif madde olarak tanen içerdiği bildirilmiştir. Gastrointestinal şikayetlerde, uterus toniği olarak ve vaginadan bulaşan enfeksiyon durumlarında uterus involusyonunu hızlandırmak amacıyla kullanılmaktadır.

Dar yapraklı kirpi otu (*Echinacea angustifolia*): Aktif kimyasal olarak ekinasin bulundurmaktadır. Bu etken maddenin yangı ve ödem giderici özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Sepsisin sağıtımında, metrit ve ekstremitte yangılarının tedavisi ile ateş ve iştahsızlık durumlarında etkili olduğu bildirilmektedir. Başlıca endikasyonlarının deri ve lenf düğümleri ile meme bezleri ve idrar yollarının yangıları, soğuk algınlıkları ve grip ile bağışıklık sisteminin zayıfladığı tüm hastalıklar olduğu bildirilmektedir.

Sarımsak (*Alium sativum*): Genel olarak kullanılmakta olan soğan allicin olarak isimlendirilen kimyasalı bulundurur. Sindirimi uyarıcı ve antiseptik, antikolesterolemik, antifungal ve antioksidan etkisi ortaya konulmuştur.

Fesleğen (*Ocimum basilicum*): Yaprağı kullanılan bir bitkidir. Antimikrobiyel, antifungal, antioksidan ve antistres etki gösterdiği bildirilmiştir.

Sarı kantaron (*Hypericum perforatum*): Ülkemizde yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Yağı deriye uygulandığında yangı önleyici ve antimikrobiyel etkilidir. Yapısında bulunan hiperesin vücudu ışığa duyarlı kılar. Özellikle köpeklerde merhem şeklinde yara, egzama, yanık, ineklerde meme hastalıklarında antiseptik olarak kullanıldığı bildirilmiştir (Kaya, 2007).

Hayıt (*Vitexagnus-castus*): Bu bitkinin progesteron, östrojen ve prolaktin seviyesini dengelemek için kullanılabileceği bildirilmiştir. Yüksek süt verimli ineklerde fertilizasyon sorunlarında ve embriyonik ölümlerin engellenmesinde kullanılmış, ineklerde

fertiliteyi artırıcı etkisi belirlenmiştir (Özyurtlu ve Küçükaslan 2019).

2. Veteriner Hekimlikte Kullanılan Uçucu Yağların Sınıflandırılması

2.1. Hayvanları çeken yağlar

Özellikle *Valerina officinalis* (kedi otu), *Nepeta cataria* (kedi nanesi) kedi cezbedici yağların kokuları erkek kedileri çektiği bildirilmiştir (Şengezer ve Güngör, 2008).

2.2. Böcek öldürücü, haşere kovucu ve antiparaziter yağlar

Nane yağı (*Mentha piperita*)'nın bir kova su içinde ve doğrudan saman veya hayvan yataklıklarına uygulandığında farelerin kullanım alanını ortadan kaldırdığı veya ciddi şekilde azalttığı, benzer şekilde sedir, tarçın, adaçayı, ardıç ve biberiye yağı karışımlarının yılanları kaçırdığı bildirilmiştir (Şengezer ve Güngör, 2008).

Anason, adaçayı esansiyel yağı, çay ağacı, sardunya, nane ve kekik antiparaziter etkili yağlar arasında sayılmaktadır. Evcil hayvanlardan bit ve pirelerin limon otu uçucu yağı ile uzaklaştırılabileceği bildirilmiştir. Kenelerin tarçın veya nane yağı ile çıkarılabildiği ayrıca sivrisinek kovucu olarak ve kulak akarlarına karşı kedi nanesi yağının etkili olduğu görülmüştür. Baş biti ve uyuz etkeni için şampuanlara eklenen kekik yağının topikal olarak uygulanmasıyla iyi sonuçlar alınmıştır (Şengezer ve Güngör, 2008).

3. Evcil hayvanlarda fitoterapi için kullanılan uçucu yağlar

Genel olarak, insanlarda hastalıkların tedavisinde kullanılan yağlar, hayvanlar içinde önerilmektedir (Loken, 2001, Toksoy ve ark., 2010).

3.1. Arılarda fitoterapi

Kekik (*Thymus vulgaris*), Adaçayı (*Salvia officinalis*), Nane (*Mentha longifolia*), Karanfil (*Syzygium aromaticum*) arı hastalıklarında kullanılmaktadır. Kekiğin içerdiği timol etkili bir akar öldürücüdür. Arıların önemli paraziter hastalığı olan varroosisde timol kristalleri etkili uygulanmıştır. Bu uygulama ile kovanda varroosis etkeni olan varroa jacobsoni akarı sayısı önemli şekilde azaltılabilmektedir. Varroosis de akarlar karşı etkili olan karanfil yağı 50 ml %1 parafinle kovanların her birinin üzerine püskürtme yöntemi kullanılarak karanfilin etken maddesi olan öjenolün balmumu içerisinde en az iki hafta boyunca kalıcı olduğu görülmüştür. Bu koruyucu tedavi bal hasadı ve öncesinde düşünülmesi gerektiği ifade edilmiştir (Taçbaş ve Baydan, 2018).

3.2. Atlarda fitoterapi

Sakinleştirilmesine ihtiyaç duyulduğu durumlarda atların yemlerinde papatya yağı tercih edilebilir. Atlardaki yaralarda ayvadana yağı, kaşıntılarında ise tıbbi nane yağı kullanılabileceği ileri sürülmüştür. Atlarda derinin yangılı durumlarında papatya veya ayvadana yağları haricen uygulanır. Ayrıca mentol böcek kovucu olarak, losyon halinde kaşıntıyı gidermek ve bacakları serinletmek amacıyla uygulanabileceği belirtilmiştir. Atlarda anksiyete durumunda lavanta ve vetiver karışımı eyerin altına ya da atın göğüs bölgesine sürülebildiği, tırnak bakımında çay ağacı-kekik karışımı kullanılabildiği, lavanta ve gül gibi kokular atın fiziksel ve ruhsal olarak rahatlamasını sağladığı bildirilmiştir. Yaralar, apseler ve yanıklar için topikal uygulamada lavanta ve çay ağacı yağları kullanıldığı, cilt döküntüleri için çay ağacı, lavanta ve papatya yağı kullanıldığı bildirilmiştir (Güler, 2005, Şengezer ve Güngör, 2008, Özyurtlu ve Küçükaslan, 2019).

3.3. Kedi ve köpeklerde fitoterapi

Kediler deglukuronidaz enzimi eksikliği nedeniyle uçucu yağları parçalayan karaciğer enzimleri olmadığı için uçucu yağlarla tedavi önerilmemektedir (Güler, 2005, Şengezer ve Güngör, 2008, Özyurtlu ve Küçükaslan, 2019).

Anal kese yangılarında, civan perçemi (*Achiella milefolium*) çayı kompres olarak kullanılabilir. Diş eti hastalıklarına bağlı olarak ağız kokusu ve evcil hayvanların dişlerinde bakteri birikmesi sonucu diş taşı karanfil yağı etkili bulunmuştur. Diş eti problemlerinde anason yağı, lavanta, mürver, karanfil yağları diş etlerine doğrudan uygulanması etkili bulunmuştur. Yüksük otu (*Digitalis ferruginea*) bitkisinin ekstraktı, köpeklerde kardiyak yetmezliğe bağlı asites olgularının tedavisinde önerilmektedir. Sedatif ve antikonvülsif etkileri bulunan kedi otu (*Valeriana officinalis*) epilepsinin kontrolünde etkili bulunmuştur. Kulak ağrısı olan kedi ve köpeklerde lavanta, tıbbi papatya, çay ağacı yağlarının kulağa uygulanabileceği ileri sürülmektedir. Isırgan otu (*Urticadioica L.*) bulundurduğu fazla miktardaki demir sayesinde anemi tedavisinde tercih edilmektedir (Özyurtlu ve Küçükaslan, 2019).

Vinkristin (*Vinca rosea*) antineoplastik özelliğinden dolayı lösemi ve kanser tedavilerinde başarıyla kullanılmaktadır (Özyurtlu ve ark., 2008).

3.4. Balıklarda fitoterapi

Kekik balıklarda ortaya çıkan enfeksiyonlara karşı, lavanta yağı da balık paraziti (*Hexamitainflata*)'ne karşı etkili olduğu belirtilmiştir (Güler, 2005, Turan ve ark., 2012).

4. Hayvanların Beslenmesinde Kullanılan Esansiyel Yağlar

Son zamanda, evcil hayvanların beslenmesinde yemlerine aromatik bitkiler ve esansiyel yağların ilave edilmesinde artış olduğu görülmüştür.

4.1. İneklerin beslenmesinde fitoterapi

Bitkisel esansiyel yağlar, rumen uçucu yağ asitlerini üretme, metan üretimini önlenmesinde, protein metabolizmasını ve yemden yararlanmayı konjuge linoleum asitleri artırma gibi rumen fermantasyonunun iyileştirilmesi için doğal yem katkı maddelerinin etkili olduğu ifade edilmektedir. Nitekim süt ineklerinin rasyonuna ilave edilen melissa yağı ve anason yağının süt veriminde artış etkisi görülmüştür. İneğin daha fazla strese girmesi süt veriminde düşüğe neden olabilir. İneklerin üzerine anason yağı püskürterek ineklerdeki transport stresini azaltmışlardır. Bazı çalışmaların sonuçları rasyonlara kekik ve papatya yağı ilavesinin kan parametrelerini, bağışıklığı, meme sağlığını ve süt verimi artırdığını, sarımsak yağları, tarçın ve anason yağlarının propiyonat üretimini artırabileceğini, asetat veya metan üretimini azaltabildiğini göstermiştir. Holstein ineklerin rasyonlarının çörek otu yağı ile desteklendiğinde süt verimini, meme sağlığı ve bazı bağışıklık parametrelerini artırdığı bildirilmiştir (Güler, 2005, Şengezer ve Güngör, 2008).

Fesleğenin (*Ocimum sanctum*) yapraklarından hazırlanan sıvı ekstraktın sığırlarda subklinik mastitislerde lizozimal enzimleri artırdığı ve somatik hücre sayısını azalttığı, immun hücreleri aktive ederek tedavide kullanılabileceği bildirilmiştir (Mukherjee ve ark., 2005, Aydın, 2020).

4.2. Etlik piliçlerde fitoterapi

Kekik, defne, rezene, adaçayı, mersin yaprağı ve portakal kabuğu yağları gibi esansiyel yağların ayrı veya karışım şeklinde etlik piliç rasyonuna ilave edilmesi ile canlı ağırlık artışında ve yemden yararlanma oranında artış olduğu belirlenmiştir. Özellikle anason yağının ineklerde olduğu gibi etlik piliç rasyonlarına ilave edilmesi ile canlı ağırlık artışında, karkas randımanında artış ve pazara sunulan piliç etlerinin daha

yumuşak olduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir (Bilgin ve Kocabağlı, 2010).

4.3. Yumurta tavuklarında fitoterapi

Araştırmacılar tarafından esansiyel yağlardan kekik yağının bileşimindeki en önemli bileşenlerden birisi olan timol'un yumurta sarısına geçerek antioksidan etki gösterdiği, yumurta ağırlığını artırdığı belirtilmiştir. Ayrıca yumurta tavuklarında çörek otunun yumurta sarısındaki serum kolesterol, trigliserid ve fosfolipid konsantrasyonlarını düşürdüğü ifade edilmiştir (Kahraman, 2009).

Sonuç

Bu derleme makalesi holistik veterinerlikte kullanılan yöntemleri ve antibiyotiklere alternatif tedavi yöntemlerinden biri olan fitoterapinin önemini vurgulamak için sunulmuştur. Hayvan hastalıklarının önlenmesi ve tedavisinde başarıyla kullanılan bitki türlerinin sayısı çok daha fazladır. Fitoterapi, belirli bitkilerin şifa verici özelliklerinin bilimsel olarak doğrulanmış olup olmadığına bakılmaksızın, bitkilerin kullanımına dayalı en eski ve en yaygın tedavi yöntemlerinden biridir. Etkin maddeler, etki mekanizmaları ve belirli bitki preparatlarının uygulanmasıyla ilgili bilimsel bulgular henüz tamamlanmamıştır. Bu sebeple yeterince çalışılmamış veya daha az bilinen bitkilerin farmakolojik olarak etkinliklerinin ve güvenirliliklerinin üzerindeki araştırmaları yoğunlaştırmak gerekmektedir.

Kaynaklar

Aslan, R. (2023). Veteriner Hekimliğinde Holistik Uygulamalar. Bıdçe yayınları.
Aydın, H. (2020). Subklinik Mastitisli İneklerde O. sanctum ve O. onites ile Fitoterapi. Kocatepe Veterinary Journal, 13(4), 420-425.
Bayram, E., Kırıcı, S., Tansı, S., Yılmaz, G., Kızıl, O. A. S., Telci, İ. (2010). Tıbbi ve aromatik bitkiler üretiminin artırılması

olanakları. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11, 15.

- Bilgin, A., Kocabağlı, N. (2010). Etlik piliç beslemede esansiyel yağların kullanımı. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 36(1), 75-82.
Scott, S. (2001). Developments in veterinary acupuncture. Acupuncture in Medicine, 19(1), 27-31
Formenton, M. R., Pereira, M. A. A., Fantoni, D. T. (2017). Small animal massage therapy: a brief review and relevant observations. Topics in companion animal medicine, 32(4), 139-145.
Güler, T. (2005). Aromatik bitkilerin organik hayvancılıkta kullanım imkânı (Derleme). Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 3 (2), 13-20.
Haq, A. U., Malik, H. U., Randhawa, S. S., & Sudhan, N. A. (2021). Hirudotherapy in veterinary practice: A Modern Twist to Ancient Science.
Kahraman, Z. (2009). Bitkisel yem katkı maddelerinin yumurta tavuğu yemlerinde kullanımı. Tavukçuluk Araştırma Dergisi, 8(1), 34-41.
Kaya, S. (2007). Homeopati ve tıbbi bitkiler. Veteriner Farmakoloji, 4.
Keleş, H., & UZ, A., (2023). Traditional medicinal plants commonly used in veterinary medicine: Traditional Review. Literatür Eczacılık Bilimleri Dergisi, vol.12, no.1, 54-71.
Kızıl, Ö., Atam, S. (2016). Homeopati ve veteriner hekimlikte homeopatik tedavi uygulamaları. Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Veteriner Dergisi, 30(3), 243-246.
Loken, T. (2001). Hayvanların alternatif tedavisi homeopati ve diğer alternatif tedavi yöntemleri. Acta Veterinaria Scandinavica , 43 (Ek 1), S47.
Mellor D. (1989). Mistletoe in homeopathic cancer treatment. Prof Nurse; 4: 605-607.
Mukherjee R, Dash PK, Ram GC. (2005). Immunotherapeutic potential of ocimum sanctum in bovine subclinical mastitis. Res Vet Sci. Aug; 79(1):37-43.
Özyurtlu, N., Küçükaslan, İ. (2019). Veteriner doğum ve jinekolojide kullanılan bazı alternatif tedavi yöntemleri. Dicle

- Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 12(1), 60-65.
- Özyurtlu, N., Bademkiran, S., Ünver, Ö., Yıldız, F., vd. (2008). Dişi bir köpekte Transmissible Venereal Tümörün abdominal ve subkutan inguinal bölgeye metastazı. Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, (2), 48-51.
- Russo, R., Autore, G., & Severino, L. (2009). Pharmaco-toxicological aspects of herbal drugs used in domestic animals. Natural product communications, 4(12), 1934578X0900401230.
- Şengezer, E., Güngör, T. (2008). Essential oils and their effects on animals. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 48(2), 101-110.
- Taçbaş, E., Baydan, E. (2018). Organik hayvan yetiştiriciliğinde hastalıkların sağaltımında kullanılabilir maddeler. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 58(2), 117-122.
- Taylor, L. L., & Romano, L. (1999). Veterinary chiropractic. The Canadian Veterinary Journal, 40(10), 732.
- Toksoy, D., Bayramoglu, M., & Hacisalihoglu, S. (2010). Usage and the economic potential of the medicinal plants in Eastern Black Sea Region of Turkey. Journal of Environmental Biology, 31(5), 623-628.
- Turan, F., Gurağaç, R., Sayın, S. (2012). Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Esansiyel Yağlar. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi (1), 35-40